

ارزش‌های آموزشی در نظام آموزش عالی

دکتر بهار ارزبایی درونی

مؤلفین

عاطفه ساعدی - صدیقه حمدانی - فرانک امیرین

سرشناسنامه	عاطفه ساعدی، عاطفه
عنوان و نام پدید آور	ارزشیابی آموزشی در نظام آموزش عالی (با تأکید بر ارزیابی درونی)
مشخصات نشر	تهران، مبین اندیشه، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	۱۳۲ ص
شابک	ISBN ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۲۳۹ - ۱۷۲ - ۸
مبعت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	عنوان اصلی
موضوع	ارزشیابی درونی
رده ی کنگ	ارزشیابی آموزشی در نظام آموزش عالی
رده ی بی سی	۱۳۹۳ ق / ۲۵ PJ ۶۲۰۳
شماره کتابخانه ملی	۴۲۹/۷۵۰۷
	۳۳۴۶۵۵۳

نام کتاب: ارزشیابی آموزشی در نظام آموزش عالی (با تأکید بر ارزیابی درونی)
مؤلفان: عاطفه ساعدی - صدیقه حمدانی، فرانک امیدیان

ناشر: مبین اندیشه

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

چاپخانه: فردوس

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

شابک: ISBN ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۲۳۹ - ۱۷۲ - ۸

دفتر تهران: خیابان فروزین، خیابان سبحانی، خیابان شهید برادران فلاح، پلاک ۲۱۹

انتشارات مبین اندیشه ۰۹۱۲۳۹۰۸۴۷۵

قیم: خیابان معلم - معلم ۱۰ - کوچه ۵ (شهید فلسفی) پلاک ۴

همراه: ۰۹۱۲۳۹۰۸۴۷۵ - ۰۹۱۲۶۵۱۸۰۳۶ تلفکس: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۳۷۰

www.mobineandishe.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۱
تعاریف ارزشیابی آموزشی.....	۱۶
برخی از عمده ترین تعاریف ارزشیابی به شرح زیر می باشند:.....	۱۸
اهداف و کارکردهای ارزشیابی.....	۲۴
وجوه افتراق و اشتراک ارزشیابی با اندیشه گوی پژوهش و پاسخگویی:	
.....	۲۵
نقشهای ارزیابی:.....	۲۹
کارکردهای عمده ی ارزشیابی.....	۳۱
رویکردهای ارزشیابی.....	۳۴
مفهوم کیفیت در آموزش عالی.....	۴۰
چالش ها و موانع ارزیابی کیفیت در ایران.....	۴۷
الگوهای کیفیت در آموزش.....	۴۹

۵۹	انواع ارزیابی آموزشی در آموزش عالی:
۶۳	الگوهای ارزیابی و دسته بندی آنها
۶۷	الگوی اعتبار سنجی
۷۰	انواع اعتبار سنجی
۷۲	روش های اعتبار سنجی
۷۲	مراحل اعتبار سنجی
۷۳	اهداف اعتبار سنجی ارزیابی درونی
۷۴	فرایند انجام ارزیابی درونی و بیرونی
۷۶	ابعاد ارزیابی درونی
۷۶	ویژگی های ارزیابی درونی
۸۰	تعاریف ارزیابی درونی
۸۲	تاریخچه ارزشیابی و ارزیابی درونی
۸۴	ضرورت، پیش بایستها و اهداف انجام ارزیابی درونی
۸۵	ارزیابی درونی و یادگیری سازمانی
۸۵	ارزیابی درونی (خود-ارزیابی) و تضمین درونی کیفیت
۸۶	جایگاه ارزیابی درونی (خود-ارزیابی) در مدیریت کیفیت فراگیر
۸۷	ضرورت اتصال نتایج ارزیابی درونی به برنامه ریزی توسعه گروه
۸۹	ضرورت انجام ارزیابی درونی
۹۰	فرآیند انجام ارزیابی درونی
۹۵	فرایند تدوین اهداف بر اساس مدل برنامه ریزی مبتنی بر هدف

ارزشیابی آموزشی در نظام آموزش عالی (با تأکید بر ارزیابی درونی) ۷۱۱

- ۹۸ (۱) تصریح و تدوین مأموریت گروه
- ۹۸ مولفه های اصلی تشکیل دهنده مدل مذکور عبارتند از:
- ۱۰۲ گام چهارم: تعیین و تصویب عوامل
- ۱۰۳ گام پنجم: تعیین و تصویب ملاک ها:
- ۱۰۴ گام ششم: تعریف و تصویب نشانگرها:
- ۱۰۴ گام هفتم: تعیین الزامات برای قضاوت در خصوص هر نشانگر
- ۱۰۵ گام هشتم: تعیین سطح کردن داده های مورد نیاز:
- ۱۰۵ گام نهم: طراحی و تدوین ابزارهای گردآوری و اندازه گیری داده ها:
- ۱۰۷ گام دهم: گردآوری داده های مورد نیاز
- ۱۰۷ گام یازدهم: تجزیه تحلیل داده های گردآوری شده
- ۱۰۸ گام دوازدهم: تدوین گزارش نتایج ارزیابی درونی
- ۱۰۸ گام سیزدهم: تدوین گزارش نهایی ارزیابی درونی
- ۱۱۰ ضرورت استقرار نظام ارزیابی کیفیت در نهادهای دانشگاهی ایران
- ۱۱۱ تجربه های ارزیابی مستمر در آموزش عالی ایران
- ۱۱۲ ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۶ کوشش آغازین نظام عالی ایران برای آشنا شدن با فرایند ارزیابی درونی
- ۱۱۳ ۱۳۷۷ تا ۱۳۷۹ اندیشیدن درباره بهبود کیفیت نظام آموزش عالی از طریق ارزیابی درونی
- ۱۱۴ ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ بومی کردن فرایند ارزیابی درونی در ایران

تقویت فرهنگ ارزیابی ایجاد دلبستگی نسبت به بهبود کیفیت در

دانشگاهها (۱۳۸۴ به بعد) ۱۱۵

روند ارزیابی کیفیت آموزش عالی و الگوهای مورد استفاده در کشورهای

مختلف ۱۱۶

نارکردهای ارزیابی : ۱۲۱

نرسیده به ارسایی ۱۲۳

فهرست منابع : ۱۳۱

پد گفتار:

امروز شاه افتتاح دانشگاه های متعددی در سطح کشور می باشیم که هر یک به نیروی خود سعی در تولید علم و ترقی کشور، و توسعه ی جهان امروز دارند، اما ما نه قدرت این دانشگاه ها نتوانسته است خلاء موجود در وضعیت علمی را پر کنند. زیرا هر یک از برون داده های این دانشگاه ها با اهداف قصد شده آن همخوانی ندارد. بر مبنای چنین معضل بزرگی ضرورت و اهمیت تحقیقات انجام شده در این زمینه را می رساند، مطالعه و اهمیت دادن به هر یک از این تحقیقات می تواند گام مفیدی در اصلاح این مهم به حساب آید. امروزه همه ساله از مراکز آموزش عالی کشور تعداد زیادی دانش آموخته از این رشته فارغ التحصیل می شوند. این که دانشگاه تا چه اندازه توانسته است رسالت خود را در جهت تربیت نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده تحقق بخشد و نیروی انسانی کارآمدی را برای جامعه تربیت کند؛ باید در کیفیت نظام آموزشی شیوه عملکرد و بازده آن جستجو شود. جامعه ی امروزی به این حقیقت دست یافته است که تنها راه پیشرفت و تعالی خود را می تواند، با سرمایه گذاری در زمینه های تربیتی و تحولات نو

بنیاد در رشد و پرورش نیروی انسانی خود به دست آورد. در واقع سؤال اصلی این است که چه راه‌های برای افزایش کارایی فرایند آموزش در مراکز آموزش عالی وجود دارد تا بتوان با هزینه کمتر در مدت زمان کمتر و کارایی بیشتر، دانشگاه‌ها بتوانند به تربیت نیروی انسانی متخصص و شایسته مورد نیاز جامعه بپردازند؟ کتاب حاضر حاصل تجربه و فعالیت در حوزه ارزیابی درونی در نظام دانشگاهی تحت قالب پروژه‌های دانشجویی است. تلاش می‌شود شیوه‌های ارزشیابی آموزشی را با تأکید بر ارزیابی درونی در نظام دانشگاهی مورد بررسی قرار دهد.

لازم است از کتاب‌ساز فرهیخته، دانشجویان گرامی و نیز مراکز دانشگاهی که با ارشادات و راهنمایی‌های ارزشمند خود، به ویژه سرکار خانم دکتر فرانک امیدیان، ما را در این راه یاری رساندند، صمیمانه تشکر نماییم. همچنین از زحمات جناب آقای تقدس و سرکار خانم محسنی که در نشر این مجموعه از هیچ کوششی دریغ نکردند و پاسخگویی می‌کنیم. برای همه عزیزان از خداوند متعال آرزوی سلامتی و برکت می‌کنیم.

دانشگاه ها، جمله ساختارها و سازمان های کلان با حجم عملیات وسیع می باشند که کیفیت عرصه ای از فعالیت ها را در حوزه های مختلف در بر می گیرند. و با چالش های مختلفی از قبیل جهانی شدن و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات روبرو شده اند (سبحانی نژاد، ۱۳۸۲). در این شرایط چنانچه دانشگاه ها بخواهند به صورت مطلوب به ایفای وظایف خود بپردازند، لازم است اطمینان بهره وران (جامعه، دولت، اعضای هیأت علمی، دانشجویان و...) را نسبت به این موضوع به دست آورند. دانشگاهی از کیفیت لازم برخوردار است، جلب کنند و از ساز و کارهای آن برای بهبود کیفیت استفاده نمایند. این سازمان ها از مهمترین نظام های اجتماعی هستند که رشد و توسعه سایر نظام ها به کیفیت آنها بستگی دارد (بازرگان، ۱۳۸۲). لذا بهبود و کیفیت آنها به یکی از دغدغه های روزمره کشور و نظام دانشگاهی تبدیل شده است. کیفیت در آموزش عالی یکی از ارکان مهم و حیاتی محسوب می شود که به صورت غیر مستقیم تاثیر بسزایی بر سرنوشت کشور دارد. چرا که، کیفیت می تواند به عنوان ترکیبی از کارایی، بهره وری، اثربخشی،

پاسخگویی، توان نوآوری و وضعیت آموزشی بیان شود (کشاوری، ۱۳۸۷).

اطمینان از این که، آیا کیفیت نظام آموزش عالی در سطح قابل قبولی قرار دارد مستلزم استفاده از ساز و کار ارزیابی است. بدیهی است که این بازه‌ها نمی‌توانند به طور بهینه به اهداف خویش دست یابند مگر آنکه مجموعه‌ای منظم و متشکل تحت عنوان برنامه ریزی، نظارت و ارزیابی در پیکره دانشگاه ایجاد و استقرار یافته باشد (سبحانی نژاد، ۱۳۸۲). بر این اساس، یکی از مبانی اساسی که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی کشور با آن مواجه هستند فقدان ارزشیابی عملکرد منسجم است. یکی از عوامل زمینه ساز مشکلات نظام آموزشی در ایران، ضعف یا فقدان ارزشیابی مطلوب و عدم توجه به اصول ارزشیابی است. ارزشیابی‌ها منبع تصمیم‌گیری قرار نمی‌گیرند و مفهوم ارزشیابی جایگاه علمی و واقعی خود را به دست نیاورده است. هنوز ارزشیابی در نظام آموزشی به خاطر سابقه فرهنگی و تاریخی، مترادف بازرسی، میج‌آوری و تفتیش تصور می‌شود و عوامل متعددی از قبیل روش‌های نامناسب اجرایی و فقدان افراد متخصص ارزشیابی آموزشی، متأسفانه این تصور را قوت می‌بخشد. طبعی که ترس و واکنش از ارزشیابی و مقاومت در برابر آن همواره از مسائل و مشکلات مبتلا به نظام آموزشی به شمار می‌رود. در واقع فقدان روش‌های اجرایی ارزشیابی دانشگاه‌ها موجب ابهام عملکرد آنها گردیده است (سیفی، ۱۳۸۲).

از آنجا که ارزیابی از جمله ساز و کارهای بهبود کیفیت می باشد دانشگاه ها باید خود را مورد ارزیابی قرار داده و شرایط ارتقاء مستمر کیفیت خود را فراهم آورند. به عقیده بسیاری از صاحب نظران، آموزش بی وارد دوران جدیدی شده است که رقابت و کیفیت مشخصه های اصلی آن به شمار می آید. یکی از چالش های فرا روی آموزش عالی در طول دو دهه گذشته رشد فزاینده دانشجویان و افزایش ظرفیت پذیرش دانشجو در دستگاه های دولتی و رشد قارچ گونه مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی، دانشگاه های جامع علمی - کاربردی و سایر مراکز آموزش عالی است که بدون توجه به ظرفیت های موجود و توان بافت اقتصادی، اجتماعی جهت پذیرش خیل عظیم و غیر محصلان دانشگاهی کاهش منابع مالی و فشار از جامعه جهت پاسخگویی و مسئولیت پذیری بیشتر از جمله این چالش ها محسوب می شود (فتحی، ۱۳۸۴).

بنابراین اگر رسالت اصلی آموزش عالی را تربیت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کشور بدانیم این رسالت یکی از اهداف کیفی به حساب می آید، که مستقیماً به کیفیت نظام آموزش عالی ارتباط پیدا می کند. که انتظار می رود دست اند کاران آموزش عالی ضمن توجه به این چالش ها عملکرد بیشتری در قبال منابع کمتر داشته باشند و توجه خود را از کیفیت به سوی کیفیت معطوف دارند. و در این راستا به مقوله ارزیابی به عنوان راهکاری جهت تضمین کیفیت توجه نمایند (کشاورز، ۱۳۸۷).

بنابراین با توجه به اهمیت کیفیت آموزش عالی و نقش ارزیابی در تضمین کیفیت، شناسایی رهیافت مناسب ارزیابی که با استفاده از آن بتوان به طور مستمر به کیفیت نظام های دانشگاهی پرداخت ضرورت دارد.

هدف از ارزیابی در نظام آموزش عالی، شناسایی نقاط قوت و ضعف سیستم آموزشی است. و برنامه ریزی بر اساس نتایج ارزیابی، منجر به بهبود کیفیت آموزش در نظام آموزش عالی می گردد. پس جهت پویایی چنین سیستم آموزشی، برنامه باید این سیستم در معرض ارزشیابی قرار گیرد تا نقاط ضعف و قوت آن مشخص گردد (بازرگان، ۱۳۸۶). بر این اساس دانشگاه ها در پی آن هستند تا با به کارگیری راهکارهای گوناگون، به طور مستمر به بهبود کیفیت نظام های آموزشی و پژوهشی و عرضه خدمات تخصصی خود بپردازند. به عبارتی بین المللی و ملی حاکی از این است که فرایند ارزیابی به ویژه در سطح گروه آموزشی، می تواند به عنوان یکی از ساز و کارهای مؤثر در تضمین کیفیت دانشگاهی نقش بسزای ایفا کند. از آنجاکه گروه آموزشی هسته اصلی فعالیت ها در هر دانشگاه به حساب می آید و بهبود کیفیت دانشگاه به بهبود گروه های آموزشی آن وابسته است، انجام فرایند ارزیابی مستمر در سطح گروه آموزشی می تواند مؤثر در رشد کیفی دانشگاه و در نتیجه ارتقاء کیفیت نظام آموزش عالی خواهد بود. در تحقق هدف یاد شده از هر دانشگاه انتظار می رود که ساختار سازمانی لازم برای تقویت ارزیابی گروه های آموزشی خود فراهم آورد تا گروه های آموزشی بتوانند به مقایسه وضعیت موجود و مطلوب خود

پرداخته و به طور مستمر به ارتقاء فعالیت های خود بپردازند (کمیته ارزیابی درونی، ۱۳۸۵).

دستیابی به کیفیت در نظام آموزش عالی، مستلزم ارزیابی و استفاده از رایج آن به عنوان بازخورد، برای سیاستگذاری و تصمیم گیری است. در جهت تحقق این هدف نظام آموزش هر دانشکده نیاز به یک ارزیابی دارد تا از طریق آن بتواند به بررسی کیفیت آموزشی و پژوهشی پرداخته و بر اساس نتایج آن روش های آموزشی را به سوی مطلوب هدایت نماید. مطالعات نشان می دهند که نور (۱۳۷۹)، بازرگان (۱۳۷۶)، فلاح (۱۳۸۲)، که نوع رویکرد ارزیابی مورد استفاده در فرایند فعالیت های نظام آموزشی تاثیر بسزای دارد. فرایند ارزیابی باید به گونه ای باشد که زمینه انگیزش سازمانی را فراهم آورد. برای انجام ارزیابی گروه های مختلفی عرضه شده، که رایج ترین آن در نظام های آموزش عالی الگوی اعتبار سنجی (Accreditation) است. ارزیابی درونی مرحله آشنایی کاربر الگوی اعتبار سنجی است که از قدیمی ترین پیشینه برخوردار است. از قرن بیستم به منظور قضاوت درباره سازمان های آموزشی مورد استفاده قرار گرفته است (فرستخواه، ۱۳۸۷).

گام نخست در فرایند ارزیابی گروه های آموزشی انجام ارزیابی درونی (Internal evaluation) است که در اجرای آن اعضای هیأت علمی مشارکت می کنند. در ارزیابی درونی، نظام دانشگاهی به منظور «خود در آینه دیدن» اقدام به ارزیابی می کند تا جنبه های قوت و ضعف خود را

دریابد و به اصلاح نقاط ضعف خود پردازد. از این طریق اولین گام در بهبود کیفیت آموزشی برداشته می‌شود و فرصتی به دست می‌آید تا اعضای مجموعه آموزش (گروه، دانشکده، دانشگاه) با شناخت امکانات، فرصت‌ها و تهدیدها و نقاط ضعف خود برای آینده‌ای بهتر برنامه‌ریزی کنند. ارزیابی دولتی در هر گروه آموزشی تمام کارکردها و فعالیت‌ها از جمله آموزش و پژوهش، کارکنان، دانشجویان، هیأت علمی، امکانات و تجهیزات و... را در بر می‌گیرد. به عنوان دیگر براساس الگوی عناصر سازمانی برای بهبود کیفیت نظام آموزشی باید به تمام عناصر اعم از درون‌داد (In put)، فرآیند (Prosess)، محصول (Product)، برون‌داد (Output) و پیامدها (Outcome) توجه داشت (بازمان، ۱۳۸۶).

تعاریف ارزشیابی آموزشی

الف- تعریف واژه نامه‌ای ارزشیابی

هر چند که دو واژه (ارزیابی و ارزشیابی) در بعضی موارد به طور مترادف مورد استفاده قرار می‌گیرند، ولی باید توجه داشت که واژه ارزشیابی از نظر واژه‌شناسی تعریف نشده است. در صورتی که، واژه ارزیابی معادل «بررسی کردن ارزش چیزی» تعریف شده است (فرهنگ معین). از این رو، نتیجه‌ی ارزشیابی در برابر واژه انگلیسی evaluation قرار داده شده است. (بولا، ۱۳۶۲) همچنین در فرهنگ انگلیسی به فارسی آریانپور واژه‌های evaluate و evaluation معنی شده‌اند به: ارزیابی کردن، تقویم کردن، قیمت کردن،